

На новий шлях з старими думками.

(До польсько-українських відносин на Правобережжі).

Перші числа сьогорішнього польського „Dziennik Kijowski” крім змін технічних в напрямі збільшення газети, принесли польському громадянству на Україні і певні зміни ідейного характеру, що знайшли собі вислів у великій статі д. З. Хоецького, під заголовком „Въ нашихъ справахъ”. Статя ця настільки цікава і еволюція в ідеології польського громадянства на Україні, якої вона являється висловом, настільки характерна, що нам слід би було познайомитись з нею, тим більше, коли мати на увазі всю ту вагу, яку для розвитку українства на Правобережжі матиме таке чи інше становище до нього місцевого польського громадянства.

Не помиляючись майже, можна сказати, що найбільшу силу серед цього польського громадянства на Україні, підставою його існування у нас є тепер, як і давніше, польська шляхта, по походженню своєму переважно українська, до котрої належить більша половина великої земельної власності на Правобережжі і в більшій частині місцева хліборобська промисловість. Польська городська буржуазія, до якої належить переважно елемент зайшлий з Польщі і польська городська інтелігенція, хоч і відіграють велику роль в місцевім польським життю, але вони в остаточній мірі залежать перш за все матеріально, а за малими винятками і ідейно від польської місцевої шляхти.

Серед тієї шляхти від давна вже, бо ще з часів торговицької і барської конфедерації кінця XVIII ст., можна намітити три головних течій. Дві найсильніші з них, це течії консервативно-клерикальні, з котрих одна все шукає підмоги в російських сферах урядових і при їх допомозі хотіла збе-

регти і забезпечити собі свій вплив на Україні, течію цю останніми часами звали „угодовою”, і друга течія польсько-патріотична, що не відрізнялась від першої поглядами соціальними і національними, а тільки державно-політичними,—вона до недавніх часів стояла на ґрунті т. зв. „історичної Польщі” і через цей державно-політичний патріотизм була все в опозиції до російських сфер урядових.

Поруч з цими двома найсильнішими консервативними течіями, дуже ворожими до демократичного українського руху, існував ще серед цієї шляхти напрям демократично-українофільський, котрий зростає під впливом українського національного відродження і котрий в 60-х роках виявився в авісній „хлопоманії” з Антоновичем і Рильським на чолі. Врешті вже в останніх часах з одного боку під впливом російським, а з другого під впливом ідей, що заходили на Україну з Польщі, витворився серед місцевої польської інтелігенції рух так званий поступовий, в котрому знайшли собі вираз всякі прогресивні демократичні напрямки.

Реакція, що почалась після 60 х років, лягла після польського повстання 63 року на все, що було „католицьким” на Україні і формально спинила тут польське життя. Воно віджило тільки після 1905 року і тепер приймає що раз більш виразні форми.

В формах цих зразу ж після 1905 року відбилися тільки-що означені головні течії, котрі, прибравши іншу назву, осталися цими самими по суті. Давні „угодовці” витворили т. зв. „Польську Краєву Партію” („Polskie Stronnictwo Krajowe”) і згуртовались біля тижневика „Kresy”; спадкоємці „історичної Польщі”, прийнявши новітню „вшехпольську” ідеологію, захопили в свої руки мало не все польське життя на Україні і найбільше поширені серед польського громадянства на Україні „єдиний поль-

ський орган”—як його титулюють, „Dziennik Kijowski”; поступовці зразу ж почали видавати щоденний „Głos Kijowski”, а згодом тижневик „Świt”. Врешті торік появився двотижневик „Przegląd Krajowy”, котрий польським можна назвати тільки наполовину, бо, як заявила його редакція, він є утравістичний і з одного боку служить виразом поширення національної української свідомості серед спольщеної української інтелігенції, то-б-то того руху національного відродження, що здавалось був перервався після хлопоманії 60-х років, з другого ж боку він об'єднує цю дуже невеличку частину поляків, що не перестають вважати себе поляками, розуміють і признають свої обивязки до України і вважають себе тільки її горожанами, а не якимись зайдами і колоністами. З напрямком цим читачі „Ради” вже трохи ознайомлені, отже не будем зараз про нього говорити, а перейдемо до характеристики інших виключно польських течій.

В них 4 роки отвертого, реального життя викликали значну еволюцію.

Перш за все зникли, як окрема група, польські поступовці, котрі при переважнім впливі на місцеве польське життя польської шляхти, довго розумієтесь удержатись не могли. Зникли поступові польські органи, а товариства, в котрих поступовці відіграють якусь роль, ледве животіють. Для нас цей факт має важне значіння, бо поступовці уявляли з себе одинокую польську групу, з якою можна було про польсько-українські справи взагалі говорити.

Ця ж сама доля, що зустріла ліве крило польського громадянства, судилась теж і його правому флангові. Давні „угодовці”, переродившись після 1905 року в так званих „крайовців” зуміли витворити в спілці з реакційними російськими поміщиками „Союзъ землевладѣльцевъ и земледѣльцевъ ю.-з. края”, а з рештою їхній орган „Kresy” упав і вони нічим те-

пер себе в суспільнім житті не проявляють. Правда на місце „Kresy” повстав ультра-клерикальний тижневик для інтелігенції „Głos Katolicki” під загальною редакцією ксьондза Ставінського, і такий же тижневик „для люду” під заголовком „Lud Boży”, але за цими твердими обскурантизму не стоять формально ні крайовці, ні прихильники „Dziennik'a Kijowski” фактично ж підпирають їх і одні і другі.

Оці втрати, що понесли на ґрунті наших реальних відносин на Україні поступовці польські з одного боку і „крайовці” з другого, зуміли використати для себе і давніше найсильніша, а тепер вже одинока поважна течія серед польського громадянства, котру ми назвали спадкоємницею „історичної Польщі” і котра зараз по 1905 році виступила була з яскравою „вшехпольською” програмою. Тільки ж, розростаючись в ширину і глибину, ця течія сама перейшла велику еволюцію. Воно й не диво. Програма так звана „вшехпольська”, програма „народової демократії”, котра в Польщі держиться на масі середньої і дрібної буржуазії, тут на Україні не мала під собою цього реального ґрунту. Для польського громадянства на Україні вона була занадто „демократичною”, а крім того для польської шляхти, котрої економічні інтереси тісно зв'язані з інтересами російських поміщиків, занадто антиурядовою. В результаті вона пережила значну еволюцію в напрямі що раз більшої „угодовости” до урядових російських сфер і що раз більшого соціального політичного консерватизму. Незмінним зостався тільки націоналізм з його бажанням об'єднати все польське громадянство на ґрунті національним і католицьким, як синонімах „польської” віри на Україні із ворожим відношенням до інших національностей, а до українців в першій мірі. Розуміється така „змодифікована” програма захоплює що раз ширші круги ту-тешнього польського громадянства;

висловом же цієї еволюції і з'являється згадана на вступі „новорічна” стаття.

Автор її з задоволенням підкреслює факт, що всі „органи преси, що мали на меті класову боротьбу, чи то в напрямі реакційнім („Kresy”), в напрямі прихильників соціалістичних теорій („Głos Kijowski”), впали через брак допомоги, натомість орган, присвячений всім верствам польського суспільства без різниці, набуває собі що раз більшу симпатію і допомогу в цьому суспільстві. Загальну симпатію придбав собі—каже далі автор—тижневик „Lud Boży”, присвячений про-світі та моральному розвитку наших найменше культурних суспільних верств.*) Факт цей автор вважає зовсім нормальним, бо на його думку „характерною ознакою польського суспільства на Русі з'являється брак ґрунту для всякої класової боротьби серед цього суспільства і хоч справді „були часто непорозуміння між поляками поміщиками і польською чиншевою дрібною шляхтою, але тепер, після ліквідації чиншевого питання, ці непорозуміння зникли на завжди”. Що-ж до спроби організувати сільсько-господарських робітників на ґрунті класової боротьби в так званому Гніванському союзі, то вона, на думку автора, „не вдалась.”**) Попавши в такий тон, автор цю свою іділію переносить з відносин польських на польсько-українські і каже, що більшість польських поміщиків „дуже прихильна до українського люду”, а далі, рахуючи вже мабуть на цілковите заамороження голов у своїх читачів, як доказ цього з апломбом наводить „факт”, що так звана конституція 3 мая 1791 року знесла панщину на Україні, тоді код коли вона належала до Польщі***).

Не вдаючись в критику цих поглядів, котрі ми наводили тільки для

*) „Dz Kijowski” № 2, 1910 р.

**) Тамже № 6.

***) Тамже № 12.

характеристики ідеології переважної більшості польського суспільства на Україні, не будемо теж далі водити нашого читача по небезпечних мавп'ячих оцінках новітньої „політичної думки“, а перейдемо до висновків автора. „Нашим девізом—каже він: *е не випустити з польських рук ані одного морга землі і не допустити до денационалізації ані одного поляка*“ *) Про перше повинні на думку автора—подбати польські поміщики, до котрих належить більша половина великої земельної власності, що „їхній обов'язок до польського суспільства“ **), про друге ж повинно пильнувати одні цілком, з'єднане і неподільне польське громадянство. До цього всього автор додає дуже цікаве пояснення, що поляками на Україні він вважає *мільйон католиків, записаних до книги парафіяльних і що „величезна більшість серед них це загонова шляхта і селяне-мазури (?) на Поділля, а далі ремісники і робітники. Ці верстви, а перш за все загонову шляхту і селян-мазурів сполучає з польськістю головним чином віра, що є для них синонімом їхнього походження (?)*. Приєднати до себе ***) оцю величезну частину нашого суспільства на Русі, *котра чує польську мову тільки в костьолі, а між собою говорить українською мовою, просвітити її, зв'язати з нашими суспільними ідеями, це в значній мірі забезпечити наше національне існування на Русі*****) Як досі все це зрозуміло і чудним тільки трохи після всього оцього „невипускання“, „приєднування“ та „прив'язування“ видається запевнення автора, що „стоячи на ґрунті оборони польського народу на Русі, ми не хочемо ні в чім зменшувати права інших народів, що тут живуть“.

Бо коли перевести цю програму на звичайну мову і пристосувати його до польсько-українських відно-

син на Україні, то вона означатиме з одного боку бажання на завжди одібрати в українського народу ту землю, якою володіють тепер польські поміщики і яку стільки віків поливав цей народ в ярмі неволі своїм потом і кровію, а з другого—споловізувати оцей „мільйон“ селян-українців, що відрізняються від своїх братів тільки тим, що ходять до костьолу і там тільки, кажучи словами автора, „чують польську мову“.

І треба признати „Dziennik'у Kijowsk'omu“, що він проводить консеквентно цю політику від початків свого існування, тепер тільки еволюція зайшла в тому напрямі, що він об'єднує що раз ширші круги польського громадянства, з'являється тепер одинокою середньою реальною силою і старається витворити таку загальну ідеологію, що дозволила б йому на такому становищі вдержатися. Загальні риси цієї новітньої ідеології ми вже намітили, до них ще треба додати одну дуже характерну, а саме зречення колишніх вшехпольських ідеалів „історичної Польщі“, а натомість бажання зв'язати інтереси—вже не „представників польської України“—а тільки частини польського народу, польських колоністів на Україні з інтересами тих, хто може зараз забезпечити їм більші права.

З цього випливає „угодовість“ до властей сьогодні на Україні імущих, колись так завзято поборювана вшехполяками, цим теж кермується і сьогоднішня польська політика на Україні у відносинах до українського національного відродження.

Оці безковечні дописи в Галичині в „Dziennik'у Kijowsk'im“, котрі все очернювали і очернюють українців, а вибілювали москвофілів, оце *повне нехтування* українського національного відродження у нас на Україні російській—з одного боку мусять бути до вподоби „сферам“, з другого ж—витворюють серед тутешнього польського громадянства такі погляди, неначе б на Україні, крім „при-

гноблених“ поляків і пануючих росіян, від котрих треба собі здобути „рівноправність“, нічого і нікого більше нема. Коли до цього додати ще страшенну агітацію, що ведеться останніми часами проти тих польських поміщиків, котрі продають свою землю українським селянам (для цього, як доносить „Gazeta Rolnicza“, має бути навіть заснований спеціальний орган), то це буде повний образ сучасної польської політики на Україні супроти українців.

І коли пригадаємо собі вище наведене гасло „ні одного морга землі і колонізація українських селян римокатоликів“, то політика ця буде для нас зовсім зрозумілою. Для неї не страшні зовсім сучасні представники реальної російської сили на Україні, бо з ними єднає представників цієї польської політики спільний інтерес, спільне гасло „ні одного морга землі“, бо не страшні вони для цих польських політиків як сила національна, котра як спричинилась до колонізації українців-католиків на Холмщині, так не пошкодить, певне, їхній колонізації і в інших правобічних українських губерніях.

Не те зовсім рух український. Він в коріні переминяє польське становище на Україні. Обороняючи інтереси широких народніх верств, він мусять підкреслити те, що так старанно прикриває всякими „іділіями“ автор згаданої статі в „Dziennik'у“, він стоятиме на тому, що хоч елемент польський на Україні є національно нерівноправний і хоч цю нерівноправність треба доконче знищити, але спираючись на великій земельній власності він супроти українців є все ж таки елементом визискуючим, що живе він і розвивається коштом економічного і культурного занепаду широких українських народніх мас. Піддержувати цей занепад, годувати своїми соками коловістів, що, захопивши величезний шмат української землі, не тільки визискують народ економічно, але ще свою економічну перевагу

обертають проти його емансипаційних стремлень і це становище бажать всіма силами задержати, на це не може пристати ні один народ на світі, не пристане ніколи і народ український. Так само не можуть представники українського руху згодитись не просити колонізацію оцього „мільйона“ селян католиків, котрі, як признає сам „Dz. Kijow.“—навіть не знають польської мови, не можемо згодитись на те, щоб під покришкою релігії вносили національну ворожнечу в лоно нашої селянської маси, бо приклад Холмщини все стоятиме перед нашими очима.

Розуміється цього не можуть не знати представники найбільшої частини польського громадянства на Україні і тому докладають вони всіх сил, щоб примару українського відродження відсунути від себе як найдалі, щоб загалом забезпечити себе проти неї, зв'язавши свої інтереси з інтересами пануючого елемента на Україні, стараються вони серед польського громадянства розбудити таку ворожнечу до українського руху, котра б змогла в критичний момент об'єднати це громадянство „без ріжниці класів“, кажучи словами пана З. Хоецького.

Тому врешті так вороже ставляться ці представники польської більшості до тої дуже на жаль невеличкої групи польського суспільства, що стоячи на прівципі „do ut des“, підтримує „Przegląd Krajowy“, що не поборює українського національного відродження, а навпаки старається йому допомогти, бо не вважаючи себе зайдами і колоністами на Україні, признає свої до неї обов'язки..

Таку політику веде орган найбільшої і насміливішої тепер частини польського громадянства на Україні. Політики цієї нам неможна нехтувати і ми мусямо виразно зазначити, що, виступаючи проти всякої націоналістичної боротьби і, стоячи на ґрунті як найширшої рівноправності всіх народностей на Україні, ми проте не

зійдемо ніколи з ґрунту оборони інтересів наших народніх мас і що ті гасла, які чутно тепер від „Dz. Kijowsk'ogo“—„ні одного морга землі і колонізація українських селян-католиків“ сполучені з ворожнечою до українського руху, ми будемо рішучо поборювати.

Вияснити це наше становище ми мусямо тим більше, що тепер, при зрості українського руху, появляються серед польського громадянства люде, що солодкими фразами туманної псевдо-симпатії до українства стараються окутати оце гасло, яке так одверто і широко виставляє „Dziennik Kijowski“. Всі ці „літературні річнички польських і українських авторів“ редактовані керманічами ультра-клерикального консервативно-націоналістичного „Glos'у Katolisk'ogo“ з одного боку, а з другого „публіцистами“, що проповідують де-інде „пруську інтригу“ і виступають проти всякого „суспільного радикалізму“, всі оці шумні реклами по польських варшавських часописах про якесь широке „польсько-українське єднання“, заяви про те, що, мовляв, „нема ніякої польсько-української ворожнечі на Україні“, тоді, коли ми чуємо вищенаведені гасла від „єдиного польського органу „Dzien. Kijowsk'ogo“, все це тільки каламутна вода, в котрій ловлять собі любісенько рибу всякі авантюристи. Але ж будувати на цьому будучі відносини двох національностей—як що тільки справді бажати їм в будучині мирного спільного життя, неможна, відносини ці мусять бути оперті на ясних і виразних програмових гаслах. Гасло це ми почули тепер від представників польської більшості на Україні, нашим обов'язком є його зрозуміти і відповідно на нього реагувати, бо цим лиш ми забезпечимо не тільки себе, але й поляків від всяких непотрібних і шкідливих для обох сторін несподіванок в будучині.

В. Правобережець.

*) Тамже № 12.

***) Тамже № 6.

****) Курсів тут і далі наш.

*****) Тамже № 12.